

GRBOVNICE (*ARMALES*) CARA LEOPOLDA I.

Hrvoje Kekez
Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
10000 Zagreb

UDK 929.6:929.7(497.5)^{16/17}
Pregledni rad
Primljeno: 21.2.2005.
Prihvaćeno: 5.10.2005.

Autor donosi diplomatsku analizu 12 grbovnica koje je car Leopold I. s kraja 17. i početka 18. stoljeća podijelio hrvatsko-slavonskim plemićima. U radu se donose i prijepisi i prijevodi opisa grbova iz tih grbovnica. Heraldčki analizirajući likove, simbole i boje na grbovima autor dolazi do zaključka da su onodobni hrvatski grbovi uz bok zapadnoeuropskoj heraldičkoj tradiciji toga doba.

Ključne riječi: heraldika, grb, grbovnica, Leopold I., hrvatsko i slavonsko plemstvo, diplomatska analiza

1. UVOD

U radu ćemo prikazati strukturu latinskog teksta grbovnice i analizirati nekoliko odabranih obiteljskih grbovnica koje je za vrijeme svoje vladavine car Leopold I. dodijelio hrvatsko-slavonskim plemićima. Budući da su ti grbovi primjeri tipične izrade grbova u 17. stoljeću, u doba kad je nastao najveći broj novih hrvatskih plemićkih obitelji, cilj je rada prikazati na koji način ti grbovi poštuju heraldička pravila, koji se likovi i boje pojavljuju na njima. Odabrao sam vladavinu cara Leopolda I. jer se tada najveći dio Hrvatske i Slavonije oslobađa od Osmanlija; tako je najveći dio simbola na grbovima vezan za ratovanje. Iako hrvatska historiografija znanstveno proučava heraldiku već od kraja 19. stoljeća te su izrađeni temeljni priručnici¹ i zbirke grbova,² ipak je ta tema još uvijek nedostatno obrađena pa se ovim radom želi pridonijeti u jednom segmentu njezinu daljnjem istraživanju.

¹ Na prvom mjestu vrijedi istaći priručnik Bartola Zmajića (*Heraldika, sfragistika, genealogija*, Zagreb, 1971.; drugo dopunjeno i prošireno izdanje: *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Zagreb 1996.). Važno je napomenuti da je taj sintetski rad rezultat dugotrajne istraživačke tradicije koju je započeo Ivan Bojničić u svojim manjim, ali važnim, raspravama (Najstarije hrvatske grbovnice, *Vjesnik Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva /NHZA/*, sv. 10, Zagreb 1908., str. 41-62; *O plemstvu – s obzirom na hrvatsko plemstvo*, Zagreb 1908.).

² Uz temeljne zbirke Ivana Bojničića (*Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg 1899., pretisak: Golden Marketing, Zagreb 1996.) i Carla Georga Friedricha Heyera von Rosenfelda (*Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1873., pretisak: Golden Marketing, Zagreb 1995.) objavljene u glask-

* * *

Grbovi kao oznake identiteta pojedinaca i čitavih obitelji pojavljuju se u srednjem vijeku, krajem 11. stoljeća. Izvorna svrha nošenja grba na štitu bila je raspoznavanje vitezova na bojnome polju budući da se vojnika u oklopu vrlo teško moglo raspoznati. Dodjeljivanje grbova bilo je isključivo pravo vladara kao dokaz obveza i prava koja su imali pojedini plemići. Do početka 13. stoljeća pravo nošenja grba osim vladara imali su velikaši i općenito plemići. No, s razvojem gradova koji su u 13. stoljeću imali veliku ulogu u pomoći kraljevima pri borbi s ojačanim plemstvom, prve grbove dobivaju i gradovi, trgovišta i općine. U 13. stoljeću i crkvene vlasti, odnosno prelati, dobivaju prve grbove. Od 14. stoljeća mogu se pratiti i grbovi građanskih obitelji u zapadnoj Europi, koji se oblikom nisu bitno razlikovali od plemićkih.³

Postanak prvih grbovnica vezan je s potrebom dokazivanja plemićkoga statusa zbog očuvanja povlastica. U 14. stoljeću potvrđuje se isključivo pravo vladara na podjelu grba, a njegovo je pravo potvrđeno time što vladari počinju posebnim poveljama dodjeljivati grbove koji su u tim poveljama bili i opisani i naslikani. Takve povelje dobile su naziv *litterae armales* od latinske riječi *arma* (oružje).⁴

Povijesni razvoj upotrebe grbova na hrvatskom prostoru moguće je podijeliti na dva razdoblja. Prvo razdoblje je od prvih poznatih grbova u Hrvatskoj i Slavoniji, tj. od sredine 13. stoljeća pa do 1527. godine. Drugo razdoblje započinje 1527. godine, a završava propašću Austro-Ugarske 1918. godine. U prvom se razdoblju na početku pojavljuju grbovi hrvatskih plemena,⁵ a potom nastaju i prvi grbovi značajnih obitelji i gradova.⁶ Grbovi su sačuvani na kovanu novcu i pečatima.⁷ Posebno se dobro mogu

ovitoj seriji Johanna Siebmachera *Grosses und allgemeines Wappenbuch* (izlazila od 1855.), u novije je vrijeme objavljeno nekoliko regionalnih ili kataloških zbirki (vidi npr., Marko Atlagić, *Grbovi plemstva u Slavoniji, 1700-1918.*, Čakovec 1982., Vlasta Brajković, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Zagreb 1995., Enver Ljubović, *Grbovi plemstva Gacke i Like*, Rijeka 2001. i Goroslav Oštrić, *Monumenta heraldica*, Rijeka 2002.). Osim tih modernih zbirki, postoje i pretisci starijih grbovnika, npr. Ohmučevićevog grbovnika i onog obitelji Korjenić-Neorić (Ivo Banac, *Grbovi, biljezi identiteta*, Zagreb 1991.)

³ O grbovima vidi opširnije: *Hrvatska enciklopedija*, Zagreb 1999., sv. 4, str. 330-331 (*grb*), *Hrvatski Leksikon*, Zagreb 1996., sv. 1, str. 412 (Gulin, *grbovi*), Zmajić, *Heraldika*, str. 13-80, Brajković, *Grbovi*, str. 44-51, Ljubović, *Grbovi*, str. 7-9, Atlagić, *Grbovi*, str. 7-12, Thomas Woodcock-John Martin Robinson, *The Oxford Guide to Heraldry*, Oxford 1988., str. 1-14, Guy Cadogan Rotey, *Concise Encyclopedia of Heraldry*, London 1994., str. vii-xix.

⁴ Vidi opširnije o grbovnicama: *Hrvatska enciklopedija*, sv. 1, str. 381 (*armales*), Bojničić, *O plemstvu*, str. 8-14, Zmajić, *Heraldika*, str. 15; Brajković, *Grbovi*, str. 45-46; Banac, *Grbovi*, str. 318 (tekst Kolanović, *Grbovi*).

⁵ Od dvanaest plemena koja spominje Toma Arhiđakon, pouzdani su grbovi samo Šubića, Mogorovića, Gusića i Lapčana. U Slavoniji se u 14. stoljeću pojavljuju grbovi obitelji Nadažd, Osl, Peč. O tome vidi opširnije: Atlagić, *Grbovi*, str. 10.

⁶ Na kraju 13. stoljeća pojavljuju se i prvi poznati obiteljski grbovi, npr. Pavla Bribirskog i Stjepana Babonića. O tome vidi: Atlagić, *Grbovi*, str. 10 i Bojničić, *Der Adel*, str. 215.

⁷ Tako su prvi pravi grbovi u Hrvatskoj i Slavoniji zabilježeni na pečatima banova Pavla Bribirskog i Stjepana Babonića (Bojničić, *Najstarije*, str. 43).

vremenski odrediti grbovi banova, koji u to doba kuju banovce (*moneta regis pro Sclavonia*). Uz osobne grbove, na tom se novcu može naći prikazana i kuna kao najstariji simbol iz budućeg slavonskoga grba.⁸ Grbovi gradskog plemstva (vlastele) u Dalmaciji razvijaju se pod utjecajem Italije i Venecije, a najstariji su oni vlastele iz Zadra, Trogira, Splita i Dubrovnika.⁹

Tek početkom 15. stoljeća pojavljuju se u Hrvatskoj prve grbovnice na latinskom jeziku. Najstariju do danas poznatu grbovnicu izdao je kralj Sigismund braći Nikoli i Dioniziju Garazdu Mečeničkom (*de Mechynche*) datiranu 24.2.1409. godine.¹⁰ Do kraja prvoga heraldičkog razdoblja poznato je dvadeset i sedam grbovnica koje se odnose na Hrvate ili ljude inozemnog podrijetla, a koji su imali posjede u Slavoniji.¹¹

U drugom razdoblju grbovi se izrađuju po točno određenim pravilima¹² pa se taj period naziva periodom žive heraldike. Uz grbovnice na latinskom jeziku sve se više izdaju i grbovnice na njemačkom, a pri kraju razdoblja i na mađarskom jeziku. U 16. stoljeću po prvi put se na našim prostorima pojavljuje i staleški definirano visoko plemstvo, tzv. barunstvo,¹³ a poslije 1527. godine struktura hrvatskog plemstva znatno se mijenja dolaskom pod vlast Habsburgovaca i zbog osmanlijskih osvajanja, kad iz južne Hrvatske i Bosne plemstvo seli na područja koja su ostala pod vlašću Habsburgovaca te traži od vladara potvrdu plemstva ili obnovu staroga. Isto se tako od sredine 16. stoljeća, a pogotovo krajem 17. stoljeća, može pratiti proces dodjeljivanja plem-

⁸ Tek će kasnije kralj Vladislav, 1496. godine, darovati Slavoniji grbovnicu u kojoj će reći da potvrđuje stari znak i prava. O tome vidi opširnije: Bojničić, *Grbovnica kraljevine Slavonije*, Zagreb 1896.

⁹ O tome vidi opširnije: Brajković, *Grbovi*, str. 49-50.

¹⁰ Bojničić, *O plemstvu*, str. 13 i Bojničić, *Der Adel*, str. 215

¹¹ O tome vidi opširnije: Bojničić, *Najstarije*, str. 41-62 i Zmajić, Razvitak heraldike u banskoj Hrvatskoj, *Vjesnik Državnog arhiva*, sv. 12, str. 44.

¹² Postoji osam osnovnih pravila koja su se uglavnom poštivala tijekom oba razdoblja: 1. *Jedan grb ne smije biti sličan drugome.* Budući da su svaka obitelj, ceh, grad ili kraljevstvo željeli sačuvati svoja prava striktno se pazilo da svaki grb bude drugačiji. Morao se razlikovati makar u detaljima. 2. *Jedna obitelj, grad ili država ne smije u isto vrijeme upotrebljavati više od jednoga grba.* Vrlo je čest slučaj bio da obitelj s vremenom preuredi svoj grb dodajući mu neke detalje ili da preuzme novi grb. 3. *U heraldici dobro je samo ono što je heraldički pravilno bez obzira na to koliko je umjetnički oblikovano.* 4. *Heraldička lijeva i desna strana, koju svaki grb posjeduje odnose se kao u ogledalu.* Prvi grbovi nastali su na štitu pa su tako i strane u grbu određene onim koji je štit nosio. 5. *Na grbovima mogu se koristiti određene boje metala, zlatna (žuta) i srebrna (bijela) koje se ne mogu kombinirati. Osim njih u grbovima se mogu koristiti i crvena, plava, zelena i crna boja. Ostale boje nisu dozvoljene, kao ni nijanse iste boje.* 6. *Ukoso postavljeni grb znači da taj grb potiče od davnina.* Ti najstariji grbovi vjerojatno su s kraja 13. stoljeća. 7. *Grb u kojemu se javlja kosa greda ili lenta, i to s lijeve prema desnoj heraldičkoj strani, je grb izvanbračne djece.* 8. *Kod spajanja grbova dvije države ili obitelji grb pobjednika ide u sredinu štita, a grbovi poraženih oko njega.* Tako su se dugo u grbu ugarskog dijela Austro-Ugarske Monarhije grbovi hrvatskih zemalja nalazili oko starog ugarskoga grba. Grb žene nalazi se u lijevoj heraldičkoj strani ili u donjem dijelu štita. Vidi: Miloš Čirić, *Heraldika*, Beograd 1988., str. 19-29 i Zmajić, *Heraldika*, str. 21-24.

¹³ Prvo podijeljeno barunstvo Svetoga Rimskog Carstva dodijeljeno je Nikoli Jurišiću; ta je grbovnica datirana 20. 2. 1533. (Bojničić, *Der Adel*, str. 80).

ićkih titula krajišnicima. U 18. stoljeću, nakon uspostave hrvatskih županija, i njima su dodijeljene grbovnice. Većina ih je datirana 1745. godine, a grafičkim su uređenjem vrlo slične. U njihovim grbovima, uz grb Hrvatske, nalaze se i likovi obiteljskih grbova župana koji su imali nasljedno županstvo. U Hrvatskoj upotreba grbova traje do 1918. godine kad je ukinuto vladarevo pravo podjele grba.¹⁴

Razdoblje duge vladavine cara Leopolda I. (1658.-1705.) obuhvatilo je mnoge promjene koje su zahvatile Europu u drugoj polovini 17. stoljeća. Habsburška Monarhija u uspješnim ratovima s Osmanlijama prerasta u jednu od vodećih sila u Europi toga doba. Našavši se ugrožena sa Zapada i Istoka, monarhija se uspjela oduprijeti tim pritiscima izgradivši apsolutističku vlast. U tim širokim vanjskopolitičkim borbama vladar se morao, kako bi zadržao vlast, obračunati s ostacima staroga visokog plemstva u Ugarskoj i Hrvatskoj. Oduzevši im počasti i imanja, vladar je započeo stvaranje novoga vojnog plemstva koje mu je bilo podložno. Taj će proces posebno uzeti maha u 18. stoljeću, u doba vladavine habsburških apsolutista.¹⁵

2. DIPLOMATIČKA ANALIZA GRBOVNICA

Za predmet analize u ovom radu izabrali smo nekoliko grbovnica koje je izdao car Leopold I., odnosno njegova kancelarija, a koje se čuvaju u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u fondu *Armales*. Fond sadrži 141 grbovnicu iz razdoblja od 15. do 19. stoljeća. Od 21 pronađene grbovnice koje je izdala kancelarija kralja Leopolda I. za ovaj prilog odabrao sam 12 reprezentativnijih koje se mogu jasno opisati. Tih se dvanaest grbovnica čuvaju se pod sljedećim signaturama:

- A-81: *Michaeli Ztuparich*, Posonii, 1659. (Mihovil Stuparić, dalje u skraćenom citiranju: grbovnica 1)
- A-82, *Michaeli Wdowich*, Vienna, 1660. (Mihovil Udović, dalje: grbovnica 2)
- A-85, *Urlico Haedlicht*, Posonii, 1662. (Urlik Hadlić, dalje: grbovnica 3)
- A-88, *Vincentio Vukassovitch*, Viennae, 1667. (Vincenta Vukasović, dalje: grbovnica 4)
- A-89, *Gregorio Kerznarich*, Neostadii, 1668. (Grgur Krznarić, dalje: grbovnica 5)
- A-90, *Zachariae Saringer*, Viennae, 1672. (Zaharija Saringer, dalje: grbovnica 6)
- A-91, *Nicolao Skergatich*, Viennae, 1672. (Nikola Škrgatić, dalje: grbovnica 7)
- A-94, *Savae Nikolich*, Viennae, 1688. (Sava Nikolić, dalje: grbovnica 8)
- A-97, *Mathiae Krisanich*, Viennae, 1695. (Matija Krizanić, dalje: grbovnica 9)
- A-98, *Michaeli Malekovich*, Viennae, 1697. (Mihovil Maleković, dalje: grbovnica 10)

¹⁴ O tome vidi opširnije: Brajković, *Grbovi*, str. 49-50.

¹⁵ Više o Leopoldu I. vidi u ovim i sličnim radovima: Erich Zöllner-Therese Schüssel, *Povijest Austrije*, Zagreb 1997., str. 170-180; Neven Budak-Mario Strecha-Željko Krušelj, *Habsburzi i Hrvati*, Zagreb 2003., str. 81-90; Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb 1916., str. 194-208.

- A-100, *Nicolao Martincsich*, Viennae, 1703. (Nikola Martinčić, dalje: grbovnica 11)
- A-101, *Paulo Karol*, Viennae, 1703. (Pavle Karol, dalje: grbovnica 12).¹⁶

Najstarija od tih grbovnica izdana je Mihovilu Stupariću¹⁷ 1659. godine u Bratislavi, svega godinu dana nakon dolaska na prijestolje cara Leopolda I. Posljednju pronađenu grbovnicu izdao je car Pavlu Karoliju¹⁸ 1703. godine, dvije godine prije smrti u jeku rata za španjolsku baštinu. Devet grbovnica je izdano u Beču, dok su dvije, s početka careve vladavine, objavljene u Bratislavi, a jedna u Bečkom Novom Mjestu.¹⁹

Od dvadeset Leopoldovih grbovnica, koliko ih se čuva u Arhivu HAZU samo su njih devet originalne povelje, dok su ostale onodobni, manje ili više čitljivi prijepisi. Prijepisi su rađeni na zahtjev pojedinca čija je bila grbovnica, i najčešće je to bilo nekoliko povezanih listova. Budući da je tekst bio ispisan od početka do kraja lista, u cijelom svom korpusu, možemo biti sigurni da su to prijepisi, a ne koncepti. U tim prijepisima nisu bili nacrtani grbovi, ali je zanimljivo primijetiti da je uz grbovnicu Nikole Martinčića²⁰ u kutiju priložen i prijepis koji je imao naslikan obiteljski grb. Većina grbovnica darovana je JAZU (danas HAZU) prilikom njezina osnivanja; tako, primjerice, na grbovnici Mihovila Malekovića²¹ i Nikole Martinčića na poledini isprave stoji rukom napisano: "Poklonio Ivan Kukuljević Sakcinski, 12/9 1853". Ivan Kukuljević Sakcinski učinio je to kako bi obogatio fond arhiva JAZU, ali i omogućio povjesničarima istraživački rad na izvorima.

2.1. Vanjske karakteristike isprave

Grbovnice se čuvaju presavijene, pa su zbog toga nastala oštećenja na preklopi-ma. Papir koji se rabio za prijepis grbovnica bio je niže kvalitete, dosta grublji i podat-niji na trganje, tako da je većina prijepisa u dosta lošem stanju. Grbovnice su pisane crnom tintom, a pojedini važni dijelovi teksta zlatnim slovima. Tako su zlatnim slovi-ma napisana imena vlasnika grbovnice, kao i ključne riječi u strukturi teksta, npr. *Scutum*, *Decernentes*, *Datum* itd. Pismo kojim su pisane bilo je tipično kancelarijsko

¹⁶ Ostale grbovnice cara Leopolda I. u ovom fondu jesu: A-83, *Joanni Jurinich*, Graz 1660. (Ivan Jurinić), A-84, *Georgio Wodopia, Georgio et Martino Wranarich a mag. Joanne Zakmardy de Diankoucz*, Varsadini 1661. (zajednička grbovnica za Grugura Vodopiju, Grura Vranarića i Ivana Zakmardija), A-87, *Gregorio Szever*, Viennae 1667. (Grgur Sever), A-92, *Michaeli Vidakovich*, 1684. (Mihovil Vidaković), A-93., *Paulo Eszterhasy de Galantha*, Posonii 1688. (Pavle Eszterhasy), A-95, *Dominico Markovich*, Laxenburg 1690., (Dominik Marković), A-96, *Petro Prasinszki*, Viennae 1690. (Petar Prašinski), A-99, *Mathia Sirovich de Sirovcz*, Viennae 1699. (Matija Sirović), A-99a, *Gaspar Niolethi*, Viennae 1700. (Gašpar Neoleti).

¹⁷ Grbovnica 1.

¹⁸ Grbovnica 12.

¹⁹ Grbovnica 5.

²⁰ Grbovnica 11.

²¹ Grbovnica 10.

pismo bečkoga dvora 17. stoljeća. Ta verzija upotrebljavala se i u ranijim, kao i u kasnijim razdobljima i nije prošla veće preinake. Pismo je čitljivo, pisano u laganim potezima tako da se tinta nije razlijevala.

Slika grba u grbovnici već se od 16. stoljeća preselila iz sredine u gornji lijevi kut, pa takvu situaciju nalazimo i u odabranim grbovnicama. Sam grb nalazi se u kvadratu koji je okružen grbovima carskih zemalja. Slike grbova bogato su ukrašene i obojene jarkim bojama koje do danas nisu izgubile puno na intenzitetu. Od ostalih grafičkih obilježja možemo primijetiti uz rub isprave ornamentiku tipičnu za to razdoblje. Naravno, tri prijepisa²² nisu imala takve grafičke ukrase, kao ni sliku grba.

Kao jedan od glavnih znakova vjerodostojnosti, grbovnice su imale vladarev pečat. Nekoliko je tipova pečata: viseći o vrpici (*sigillum pedens*), utisnuti (*sigillum impressum*), koji je najčešće bio voštani, ili takav da prodire kroz perforiranu pergamenu na drugu stranu (*sigillum innexum*).²³ Na odabranim grbovnicama nalazimo isključivo viseći pečat utisnut u crveni vosak. Pečati su zaštićeni u drvenim kutijama, koje su pak bile umotane u platnene vrećice, ali je sačuvana samo jedna. Na promatranim su grbovnicama dva oblika pečata cara Leopolda I. Manji, koji nalazimo na grbovnicama Zaharije Saringera²⁴ i Save Nikolića,²⁵ ima u sredini lik vladara koji sjedi na tronu držeći u rukama žezlo i kuglu, a oko njega stoje grbovi carskih zemalja: Štajerske, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Ugarske. Veći pečat, koji nalazimo na grbovnicama Mihovila Malekovića, Nikole Martinčića i Pavla Karolija, u sredini ima grb Ugarske i iznad njega krunu sv. Stjepana, a okružuju ga grbovi Dalmacije, Bosne, Štajerske, Slavonije, Dalmacije i Bukovine. Taj se drugi pečat pojavljuje u doba velikog rata s Osmanlijama (1684. do 1699.) kada se vlast cara proširila preko cijele Panonske nizine do Karpata, pa je tako na njemu i grb Bukovine (vepar na crvenom polju). Na ostalim grbovnicama pečati su otkinuti ili neprepoznatljivi.

2.2. Unutarnje karakteristike isprave

Sve grbovnice obrađene u ovom radu pisane su latinskim jezikom. U svima koje je izdao car Leopold I. struktura isprave je identična i mogu se pronaći formule unutar latinskog teksta. Tekst grbovnice započinje *intitulacijom* koja sadrži ime cara Leopolda I. i nastavlja se nabrojanjem zemalja kojima vlada. Isprava koja je izdana Mihovilu Malekoviću 1697. godine, započinje: *Nos Leopoldus, Dei gratia electus Romanorum imperator, semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Bulgariaeque, etc. rex, archidux Austriae, dux Burgundiae, Carniolae, marchio Moraviae, dux Lucemburgae ac Superioris et Inferioris Sile-*

²² Grbovnice 4, 5 i 9.

²³ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1991., str. 157.

²⁴ Grbovnica 6.

²⁵ Grbovnica 8.

siae, Wierthembergae et Thecae, princeps Sueviae, comes Habsburgi Tyrolis, marchio sacri Romani imperii supra Ansum Burgoviae ac utriusque Lusitiae, dominus marchiae Slavonicae, Portus Naonis et Salinarum. Car Leopold sebi pripisuje vladanje zemljama tek netom osvojenim kao i upravljanje Bosnom, koju naziva njezinim srednjovjekovnim imenom – Ramom, te Bugarskom. Te su dvije zemlje u to doba bile još pod osmanlijskom vlašću. Habsburški su vladari u svoju intitulaciju upisivali vladanje Bosnom još od prvih vladara na hrvatsko-ugarskom tronu, preuzevši taj običaj od hrvatsko-ugarskih kraljeva koji su to običavali činiti još od kraja 12. stoljeća, makar su rijetko u praksi imali upravu nad Bosnom, pogotovo od dolaska Osmanlija na te prostore. Na taj način Habsburgovci su isticali svoje pravo i pretenzije na te prostore.²⁶

U tekstu dalje slijedi *inscriptio* koje nam obično donosi ime i naslov destinataru, ali u prikazanim grbovnicama car Leopold I. obraća se svim svojim podanicima, i to najčešće riječima: *memoriae commendamus his litteris significantes quibus expedit universis* (predajemo na pamćenje ovom ispravom, obznanjujući svima kojih se to tiče). Na taj način isprava postaje javna i svi carevi podanici dužni su poštovati odluku koju ona donosi.

Uobičajeno je da dalje u tekstu slijedi opis okolnosti koje su prethodile donošenju isprave, ali je u ovim grbovnicama obrnut raspored, tako da se dio teksta koji nazivamo *narratio* nalazi ispred promulgacije. U grbovnici Mihovila Malekovića ukratko su opisane njegove zasluge ovim riječima: *quae ipse sacrae primum memorati regni nostri Hungariae coronae et deinde maiestati nostrae, pro locorum et temporum varietate occasionumque exigentia fideliter et constanter exhibuit et imperavit, ac imposterum pollicetur* (koja je on sam najprije Svetoj kruni spomenutog našeg kraljevstva Ugarske, a potom i našem Veličanstvu na različitim mjestima i u različito vrijeme i stalno iskazivao i izvršavao te obećao da će ubuduće iskazivati i izvršavati). U ovom slučaju okolnosti zbog kojih se donosi isprava, nisu jasno navedene, već su dane samo opće odrednice uz napomenu da će pojedinac i nadalje nastaviti ispunjavati svoje obveze.

Započevši glavni dio teksta, vladar je u jednoj rečenici, koju nazivamo *promulgatio*, najavio glavnu namjenu teksta. Koristeći se riječima: *eisque certa virtutum suarum monumenta* (darujući im sigurne spomenike njihovih vrlina), vladar najavljuje dodjeljivanje grbovnice i svih prava koja ona nosi. Dalje u tekstu objašnjava se kako su to činili i njegovi prethodnici od davnine, i kako je to njegovo isključivo pravo.

S obzirom na pravni čin isprave najvažniji je dio *dispositio*, koji uvijek opisuje što vladar daruje određenoj osobi. U grbovnicama *dispositio* sadrži opis grba koji vladar dodjeljuje pojedincu ili cijeloj obitelji. Grbovnice cara Leopolda I. sadrže opis grba koji je u svim primjerima rađen po istoj shemi i s istim latinskim frazama. Opis grba uvijek započinje navođenjem boje grba kao, primjerice, u grbu Mihovila Udovića:

²⁶ Iz ove intitulacije također je zanimljivo proučiti na koju se zemlju odnosi pojam *marchia Slavonica*. Moglo bi se raditi, po nekim tumačenjima, o pograničnom kraju u Sloveniji ili na prostoru današnje Slovačke (tadašnje Ugarske). Nažalost, to pitanje nisam stigao detaljnije istražiti.

*SCUTUM nimirum militare erectum caelestis coloris*²⁷ (uspravni, dakako, vojnički štit nebeskoplave boje), u slučaju da na grbu prevladava samo jedna boja. Ako je grb raspolovljen i postoje dvije prevladavajuće boje, tada se posebno navodi jedna pa druga boja. Takav slučaj nalazimo u grbu Vincenta Vukasovića: *SCUTUM videlicet militarem erectum, linea perpendiculari a sumitate scuti per medium deorsum ducta, in rubram et luteam duas aequales divisum partes*²⁸ (uspravni vojnički štit na kojemu se vidi vrpca koja visi s vrha štita, po sredini je povučena prema dolje i dijeli u dva jednaka dijela crveni i zlatni).

Nakon navođenja boje grba, prelazi se na opis simbola ili likova koji su prikazani na štitu, počevši od podnožja grba. Na grbovima hrvatskog plemstva vrlo je učestalo bilo prikazivanje baze na kojoj stoje likovi. U tekstu se navode svi simboli i likovi, pazeći na položaj njihova tijela, u koju stranu gledaju i slično, također navodeći njihove boje. Grb Save Nikolića, objavljen 1688. donosi dosta detaljan opis štita: *fundum eius viridi campo interocupante, in quo fulvus leo, divaricatis pedibus, posterioribus insistens, anteriorum vero dextro evaginatam frameam per manubrium, et sinistro caput Turcicum per comam tenens, ore hiante, rubeaque exerta lingua, ac cauda bifurcata sursum versus inflexa inter stellam a dextris et lunam a sinistris superne constitutas, cernitur*²⁹ (u dnu kojega se nalazi zeleno polje, u kojemu žučkasti lav, raširenih nogu, oslanjajući se na stražnje, a prednjom pak desnom uzdignuto drži koplje za držak, a u lijevoj tursku glavu drži za kosu, razjapljenih usta, i isplažena crvena jezika, i račvasta repa, prema gore savinuta, naređujući odozgo između zvijezde s desne i mjeseca s lijeve).

Dalje sljedi opis likova na kacigi ponad štita. Likovi i svi ukrasi koji se nalaze na kacigi spadaju u sastavni dio štita. Specifičnost grbova su dijademe koje se nalaze na kacigi na svim grbovima. Takve se dijademe znaju naći i na štitovima, iako nisu obvezan dio. Uobičajeno je da na kruni stoji glavni lik/simbol koji je prikazan na štitu, kao što je slučaj na grbu Zaharije Saringera: *SCUTO incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam Regio Diademate, ex eoque aliud itidem brachium humanum cataphractum similiter duplicatam auream Crucem gestare, alioquum inferiori per omnia conformem proferrente ornatam*³⁰ (Na štitu stoji vojnička rešetkasta kaciga ili otvorena ukrašena kraljevskom krunom, iznad one je druga na isti način odsječena ljudska ruka slično držeći dvostruki zlatni ključ, po drugoj donjoj po svemu oblikovana). U proučenim grbovima imamo različite slučajeve likova na kacigama, tako na kacigi može biti samo jedan lik sa štita kao što je na grbu Nikole Škrgatića, gdje su na štitu prikazani lav i medvjed koji se bore, a na kacigi je prikazan lav koji drži lovorov vijenac, slaveći tako svoju pobjedu: *SCUTO incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate ex eoque alterum itidem fulvum leonem alias inferiori per omnia conformem inqui-*

²⁷ Grbovnica 2.

²⁸ Grbovnica 4.

²⁹ Grbovnica 8.

³⁰ Grbovnica 6.

*netenus tamen eminentem ac anteriorum pedum dextro lauro textum sertum gestantem sinistro vero ad rapiendum proferrente ornatam*³¹ (Na štitu stoji vojnička kaciga rešetkasta i otvorena, ukrašena kraljevskom krunom i koja nosi drugog žučkastog lava, inače u svemu sličnog donjemu također odličnog i koji nosi u desnoj od prednjih nogu vijenac opleten od lovora, a lijevom pak grabeći). Na kacigi se može pojaviti i lik/simbol koji nije naslikan na štitu. Takav primjer nalazimo na grbu Vincenta Vukasovića iz 1667. godine, gdje se na kacigi nalazi srebrni jednorog, a na štitu se u desnoj heraldičkoj strani nalazi u crvenom polju ruka koja drži mač, a u lijevoj heraldičkoj strani jednoglavi crni orao na zlatnom polju. Lik jednoroga na kacigi opisan je ovim riječima: *SCUTO incumbentem galeam militarem craticulatam seu apertam Regio Diademate, ex eoque album Monocerotem, dispositis anterioribus pedibus, mediotenus eminentem, proferrente ornatam*³² (Na štitu stoji vojnička kaciga rešetkasta i otvorena ukrašena kraljevskom krunom i koja nosi iz nje bijelog jednoroga raširenih prednjih nogu uspravno uzdignutog).

U nastavku opisa grbova prema pravilu dolazi opis plašta. Na plaštu na desnoj heraldičkoj strani po pravilu bi se trebala nalaziti prevladavajuća boja na štitu, isto kao i metal koji je na likovima na štitu. Na lijevoj heraldičkoj strani nalazi se sekundarna boja i drugi metal, zlato ili srebro. Na većini analiziranih grbova, devet od dvanaest, na desnoj heraldičkoj strani nalazi se plava boja i zlatni metal, a u lijevoj strani crvena boja i srebro, koje se često u heraldici naziva bijelom. Takav je slučaj na grbu Nikole Martinčića na kojemu je naslikan zlatni lav koji drži mač na plavom polju: *A summitate vero sive cono galea laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illic vero candidis et rubicundis in scuti extremitates sese placide diffundentibus illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus*³³ (S vrha pak ili čepa kacige spuštaju se skutovi ili okrajci, i to s jedne strane žuti i modri, a s druge pak bijeli i crveni i tako šireći se blago po stranama štita, prikladno i lijepo ga ukrašavaju).

Opis grbova završava formulom u kojoj se objašnjava da je opisani grb prikazan na početku povelje u gornjem lijevom kutu spisa. Ta formula gotovo u svima grbovnicama glasi: *quemadmodum haec omnia in principio sive capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu propriis ac genuinis suis coloribus clarius de picta lucidius ob oculos intuentium posita conspiciuntur*³⁴ (a na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju).

Nakon *dispositio*, u tekstu diplome dolaze završne formule, *clausulae finales*, koje nisu prijeko potrebne u ispravi pa ih često nema. U odabranim grbovnicama možemo kao završnu formulu pronaći izjavu da je diploma potvrđena carskim pečatom. U toj

³¹ Grbovnica 7.

³² Grbovnica 4.

³³ Grbovnica 11.

³⁴ Grbovnica 9.

se izjavi posebno navodi da je pečat postavljen za trajno pamćenje i da vladar Leopold I. upotrebljava taj pečat u ulozi ugarskoga kralja. Takva izjava također služi kako bi se osigurao i ojačao pravni učinak, i u tekstu je navedena ovim riječima: *In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras secreto maiori sigillo nostro quo ut rex Hungariae utimur impendenti communitas*³⁵ (Za pamćenje i vječnu snagu ovu našu povelju ovjerali smo našim trajnim visećim pečatom kojim se služimo kao kralj Ugarske).

U zaključni dio isprave, ili *eshatokol*, spadaju vrijeme kad je isprava objavljena, potpisi svjedoka i znakovi te kratka formula koja izražava želju svih sudionika da sadržaj isprave bude uspješan, a naziva se *apprecatio*. U ispravi se posebno navodi ime osobe koja je sastavila ispravu i mjesto gdje je izdana. Osobe koje sastavljaju ispravu najčešće su vrlo ugledni pojedinci, poput župana ili biskupa. Vrijeme kad je isprava izdana posebno se naglašava tekućom godinom, kao i godinom vladanja vladara. U ispravama koje je izdao car Leopold I. posebno se navodi godina upravljanja Rimskim Carstvom, kraljevanja u Ugarskoj te kraljevanja u Češkoj zbog toga što se vladar zasebno krunio tim trima krunama. U tekstu je riječ *datum* posebno naglašena i napisana zlatnim slovima. Primjer takve datacije donosimo iz grbovnice Nikole Škrgatića, koja je objavljena 27. kolovoza 1667.: *die vigesima sexta mensis Augusti, anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo septimo, regnorum nostrorum Romani quadragesimo, Hungariae et reliquorum quadragesimo tertio, Bohemiae vero anno quadragesimo primo* (dana dvadeset i sedmog mjeseca kolovoza, godine Gospodnje tisuću šesto devedeset sedme, u četrdesetoj godini našeg upravljanja Rimskim Carstvom, u četrdeset i trećoj godini našeg kraljevanja u Ugarskoj i drugim (kraljevstvima) i četrdeset i prvoj godini našeg kraljevanja u Češkoj). Iz ove datacije možemo zaključiti da se Leopold I. najprije okrunio krunom hrvatsko-ugarskog kraljevstva; dvije godine nakon toga okrunjen je za češkog kralja, a naposljetku i za cara Rimskog Carstva. U takvoj dataciji Hrvatska, Slavonija i Dalmacija navode se kao ostale zemlje u kruni svetog Stjepana.

Na kraju grbovnice navodi se veliki dignitarij u kojemu možemo pronaći brojne biskupe, pa čak i one čije su biskupije bile na hrvatskom prostoru. U potpisu se navodi sastavljač isprava kao i car Leopold I. koji se potpisuje vlastoručno.

Budući da su kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija imale poseban položaj u okviru Ugarske kraljevine, sve grbovnice izdane za plemstvo u tim kraljevinama trebale su biti ovjerene na općem saboru staleža i redova. Ta povlastica dugo je sačuvana, a dokaz za to bila je izjava napisana na poledini isprave da je povelja o grbu najprije predložena, a onda i prihvaćena na Saboru. Tu je izjavu potpisivao protonotar kraljevstva Dalmacije, Slavonije i Hrvatske. Još jedan dokaz o tome postupku može se pronaći u zapisima sa spomenutog sabora koji se čuvaju u Hrvatskom državnom

³⁵ Grbovnica 7.

arhivu u Zagrebu. Opći sabor kraljevstava održavao se dva puta na godinu, u proljeće i jesen, pa zato te izjave imaju odstupanje od dana sastavljanja isprave i do nekoliko mjeseci.

3. OPISI GRBOVA IZ GRBOVNICA

U nastavku rada prikazujemo dijelove grbovnica s opisanim grbom na štitu, i donosimo prijevod teksta na hrvatski.³⁶

3.1. Grbovnica Mihovila Stuparića (*Michaeli Ztuparich*) iz 1659.

Grb i grbovnicu izdao je u Bratislavi car Leopold I. Mihovilu Stupariću 1659. godine, pa je to najstarija grbovnica koju je izdao taj car sačuvana u Arhivu HAZU. Na štitu plave boje prikazana je žena, *fortuna velata*, koja nosi zastavu i stoji na globusu. Globus je smješten na zelenom brežuljku s tri vrha. Na kacigi iznad štita nalazi se golubica koja nosi u kljunu maslinovu grančicu. Makar je ta grbovnica sačuvana u izvorniku, Bojničić tu obitelj ne spominje u Zborniku plemstva iz 1899. godine.

Tekst opisa grba glasi: *SCUTUM videlicet militare erectum caelestis coloris, fundum eius triiugo monticulo occupante, super quo globus rotundus, eidemque; fortuna velata erectę insisteris et locata esse cernitur; SCUTO incumbentem galeam militarem craticulatam apertam regio diademate redimitam, in cuius summitate columbam, alis expansis stantem in rostro triplicem ramum viredem, seu palmam gestantem; a summitate vero sine cono galeae, laciniis, seu lemniscis, hinc caeruleis et flavis, illic vero candidis et rubris in scuti extremitate sese placide diffunditibus, scutumque ipsum decentę (decenterum) exornatibus, quaemadmodum haec omnia in principio seu capite paesentium lierarum nostrarum, pictoris manu, et arbitrio, propriis et genuinis suis coloribus clarius depicta et ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur* (uspravni vojnički štit plave boje dno kojeg zauzima trovrhi brežuljak, iznad kojeg je isto tako obla kugla; vidi se postavljena i uzdignuta naoružana božica tužne sreće; na štit je postavljena vojnička kaciga rešetkasta ili otvorena, ovjenčana kraljevskim dijademom, na vrhu kojega je golubica, položaja raširenih krila, a u kljunu se vidi trostruka zelena grana, ili nosi palmu; s vrha pak ili čepa kacige spuštaju se skutu ili okrajci, i to s jedne strane žuti i modri, a s druge uistinu bijeli i crveni i tako šireći se blago po stranama štita prikladno i lijepo ga ukrašavaju; i štit dolično ukrašen, i na koji način sve ovo vidi jasnije postavljeno pred oči onih koji gledaju, na početku ili na glavi ove naše povelje točno iskazano rukom i vještinom slikara i obojeno jasnije pravim i naravnim svojim bojama).

³⁶ Prijevodi su nastali prema predlošku prijevoda dr. Mirjane Matijević-Sokol izrađenih u sklopu izbornog kolegija "Heraldika II." akademske godine 2002./2003. na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

3.2. Grbovnica Mihovila Udovića (*Michaeli Wdowich*) iz 1660.

Grb i grbovnicu dodijelio je car Leopold I. Mihovilu Udoviću u Beču, 3. srpnja 1660., a Hrvatski sabor ju je potvrdio 2. svibnja 1661. Grbovnica se odnosi i na njegovu suprugu Doroteju, kao i na djecu Andriju, Fabijana i Magdalenu.

Grb na štitu prikazuje na zelenom polju zlatnog lava koji u ruci drži mač. Na kacigi ponad štita prikazan je zlatni grifon,³⁷ raširenih krila i isplažena jezika. Plašt koji obgrljuje štit je s desne heraldičke strane zlatne i plave boje, a s lijeve je srebrne i crvene boje.

Latinski tekst opisa grba glasi: *SCUTUM nimirum militare erectum caelestis coloris fundum illius viridi latepetriti campo occupante, in quo integer fulvus leo, naturali suo colore delicatus, ore patulo, ac lingua rubicunda exerta, caudaque bifurcata post dorsum elenata, antier pedum sisnstre ad rapiendum protenso, dextro vero strictum ensem fortiter vibrare, inque dextram scuti oram conversus esse cernitur; SCUTO incumbentem galeam militatrem craticulatam sine apertam, regio diademate, gryphum naturali suo colore depictum, alis expansis ac lingua rubicunda exerta, pedum veri sinistro regum diadema, dextro vero isdem strictum; ensem fertiter gestari mediotinus eminentem proferente ornatam; a summitate vero sine cono galea laciniis sine lemniscis, sine flavis et caeruleis propriis et genumis suis coloribus clarius depicta et ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur* (uspravni, dakako, vojnički štit nebeskoplave boje u dnu onoga zauzima zeleno široko otvoreno polje, u kojem je čitav žučkasti lav, raskošan i prirodne svoje boje, otvorenih usta, i isplažena crvena jezika, i račvasta repa straga hrpta uzdignuta, prednjom lijevom nogom grabeći naprijed, a desnom uistinu ispruženom mačem snažno vitla, i u desnoj razbire se uže omeđujući držanje; na štit je postavljena vojnička kaciga, rešetkasta ili otvorena, ukrašena kraljevskim dijademom na kojemu je grifon oslikan prirodnom svojom bojom, raširenih krila i isplažena crvena jezika, uistinu lijevom nogom (stoji na) kraljevskom dijademu, a desnom uistinu ispruženom; ukrašen je jače u sredini noseći uzdignut mač, divlje mašući; s vrha pak ili čepa kacige spuštaju se skuti ili okrajci, i to s jedne strane žuti i modri, i vidi se jasnije postavljeno pred oči onih koji gledaju, točno iskazano rukom i vještinom slikara i obojeno jasnije pravim i naravnim svojim bojama).

3.3. Grbovnica Urlika Hadlića (*Urlico Haedlicht*) iz 1662.

Car Leopold I. dodijelio je 30. svibnja 1662. godine grb i grbovnicu Urliku Hadliću i njegovoj ženi Juditi. Tom ispravom darovano je ujedno i plemstvo njegovim šogorima Ivanu i Stjepanu Szalleru, te njegovoj šogorici Ani Szaller.

³⁷ Grifon je krilato mitološko biće lavljeg tijela i orlovske glave. Lik grifona je bio čest u obiteljskim grbovima jer je simbolizirao sintezu vrlina likova lava i orla, hrabrost i snagu.

Grbovnica je na latinskom jeziku s imenom *Urlico Haedlicht*, dok u Bojničićevu Zborniku ono glasi *Hadlich*. Očito se dugi diftong *ae* skratio u kratko *e*. Grbovnica je oštećena na desnoj strani i teško čitljiva.

Na štitu u plavom polju prikazana su dva „zlatna“ lava koja stojeći na tri stijene drže metalno sidro. Iznad kacige se nalazi morčić s mačem u lijevoj ruci okružen crnim orlovim krilima. S vrha štita spušta se plašt koji je s desne heraldičke strane plavo-zlatne boje, a s lijeve srebrno-crveni.

Opis grba glasi: *SCUTUM nimirum militare erectum caelestis coloris fundum illius ternis petris occupantibus, quarum exterioribus inegri fulvi leones naturalibus coloribus designati, posteriorum pedum dextris fortiter insistere, sinistris vero intermediam petram attingere, et quasi tendere, anteriorum vero pedum ... anchoram ferream, super media petra locatam, fortiter tenere sibi que mittem(?) oppositi esse cernuntur; SCUTO incumbentem galeam militarem craticulatam sine apertam regio diademate, inter binas nigras alas aquilinas virum, militarem cataphractum manuum sinistra lumbis inectandi ... vero euagniactum acinacem surrum gestari mediotenus eminentem proferente ornatam; a summitate vero sine cono galea laciniis seu lemniscis, hinc flavis et coeruleis, illinc autem candidis et rubrus in scuti extremitates sese placidi diffundentibus, scutumque ipsum decenterior ... haec omnia in principio seu capite paesentium literarum nostrarum, pictoris artificio genuinis suis coloribus claruis depicta et ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur* (uspravni, dakako, vojnički štit plave boje a dno onoga zauzimaju po tri kamena, kojeg ukrašavaju čitavi žučkasti lavovi označeni prirodnim bojama, stražnjom desnom nogom oslonjeni, lijevom pak središnju stijenu dotiču, i kao da se napinju, prednjom pak nogom ... sidro nose, koje je smješteno iznad srednje stijene, i razabire se da čvrsto nose sebi suprotno poslanog (?); na štit je postavljena vojnička kaciga, rešetkasta ili otvorena, ukrašena kraljevskim dijademom, na kojemu je muškarac između dva crna orlova krila, lijevo ispruženu vojničku ruku ... s vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebeskoplavi skuti ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni i tako ukrašavajući štit dolikujuće ..., i na koji način sve se to vidi potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom i marom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju).

3.4. Grbovnica Vincenta Vukasovića (*Vincentio Vukassovitch*) iz 1667.

Grb i grbovnica dodijeljeni su senjskom vojvodi Vincentu Vukasoviću u Beču 28. siječnja 1667., te su potvrđeni u Saboru tek 1719. Prijepis grbovnice sačuvan je u Arhivu HAZU.

Na raskoljenu štitu nalazi se u desnoj crvenoj polovici se ruka s mačem, dok je u lijevom zlatnom polju polovica crnoga orla. Na kacigi iznad štita srebrni je jednog. Plašt je s obje heraldičke strane crvene i srebrne boje.

Osim tog štita, Bojničić donosi još dva obiteljska štita.³⁸ Prvi, od preostala dva grba, podijelio je car Karlo VI. 14. travnja 1719. godine senjskom visokom plemstvu

Petru, Jurju, Antonu, Filipu, Vincentu Vukasoviću, te je na taj način potvrđeno ranije plemstvo. Grb, koji je podijeljen u četiri polja, sadrži u prvom i četvrtom crvenomu polju srebrni jednorog, a u drugom i trećem zlatnom polju je hrvatski graničar koji drži zarobljenu tursku zastavu. Taj grb sadrži umetnut stariji, prije opisani, obiteljski grb. Na štitu se nalaze dvije kacige, iznad kojih se nalaze likovi. Iznad heraldički desne kacige nalazi se srebrni jednorog, a iznad lijeve hrvatski graničar s turskom zastavom. Plašt je s desne strane crvene i srebrne, a s lijeve zlatne i plave boje.

Treći grb koji nalazimo u Bojničićevu zborniku dodijelio je car Franjo II., 10. prosinca 1788., natporučniku Filipu Vukasoviću koji je bio vitez reda carice Marije Terezije. Taj grb heraldički je jednak onome iz 1719. godine, osim što u dnu štita ima oznaku viteškog reda. Isto tako iznad štita se nalaze čak tri kacige. Na heraldički desnoj nalazi se ruka koja drži mač na koji je nabodena turska glava, iznad lijeve kacige nalazi se hrvatski graničar s turskom zastavom, a iznad srednje se uzdiže srebrni jednorog. Plašt je crvene i srebrne boje s desne strane, a s lijeve je zlatne i plave boje.

Latinski tekst opisa grba glasi: *SCUTUM videlicet militare erectum, linea perpendiculari a summitate scuti per medium deorsum ducta, in rubram et luteam duas aequales divisum partes: in qua quidem sinistra flavi coloris scuti dimidietate, media dissecta nigra aquila sinistrorsum extensa, capite aurea corona redimita visitur; in altero vero dextro rubri coloris dimidis e mediotullio scuti manus seu medium brachium ad cubitum albo velo obductum eminare, manubriotenusque strictum acynacem sursum vibrare vel ostentare cernitur; SCUTO incumbentem galeam militare craticulatam seu apertam regio diademate, ex eoque album monocerotem, dispositis anterioribus pedibus, mediotenus eminentem, proferente ornatam; a summitate vero sive cono galeae, laciniis seu lemniscis, utrinque candidis et rubris in scuti extremitates sese difundentibus, scutumque ipsum decenter exornatibus, quemadmodum haec omnia in principis seu capite praesentium litterarum nostrarum pictoris manu et artificio propriis suis coloribus depicta esse conspiciuntur* (uspravni vojnički štiti na kojemu se vidi vrpca koja visi s vrha štita, po sredini povučena prema dolje, i dijeli u dva jednaka dijela, crveni i zlatni; u kojemu zaista lijevom raspolovljenom štitu žute boje, vidljivo je sredinom polovice crno krilo ulijevo ispruženo držeći zlatnu ovjenčanu krunu; a u drugom pak vidljivo je desno raspolovljenog i srednjonosećeg štita crvene boje ruku ili srednju podlakticu ili lakat bijelim pokrivačem zastirući ističe, i držeći ručicu napetu ... prema gore maše ili pokazuje; na štitu stoji vojnička kaciga rešetkasta i otvorena, ukrašena kraljevskom krunom i koja nosi iz nje bijelog jednoroga raširenih prednjih nogu uspravno uzdignutog; s vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje bijeli i crveni skuti ili okrajci i tako ukrašavajući sam štiti dolikujuće i lijepo, i na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom i marom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno pred oči onih koji gledaju).

³⁸ Bojničić, *Der Adel*, str. 204.

3.5. Grbovnica Grgura Krznarića (*Gregorio Kerznarich*) iz 1668.

Grb i grbovnicu dodijelio je u Bečkom Novom Mjestu car Leopold I. Grguru Krznariću, 8. ožujka 1668. Sačuvan je samo onodobni prijepis. Tom ispravom potvrđeno je plemstvo Grguru Krznariću, kao i njegovoj supruzi Margareti Plasić. Također, njome je dodijeljeno plemstvo i Matiji, Mihaelu, Gašparu i Tomi Valentakoviću, kao i Stepanu Zečiću. Grb i grbovnicu Sabor je potvrdio na svom jesenskom zasjedanju 6. studenog 1668.

Grb obitelji Krznarić, koji Bojničić donosi u Zborniku, sastoji se od četiri polja. U prvom i četvrtom polju je zlatni grifon u plavom polju, dok je u drugom i trećem polju srebrna golubica u zlatnom polju. Taj je grb primjer učtvervenoga grba koji je nastao spajanjem dviju obitelji. Na kacigi se nalazi grifon sa štita koji u desnoj ruci drži sablju, a u lijevoj plavi globus. Plašt je s desne heraldičke strane srebrne i crvene boje, a s lijeve plave i zlatne boje.

Opis grba u grbovnici glasi: *SCUTUM videlicet militare erectum, linea perpendiculari per medium transversum ducta in formam crucis quadripartite divisum, in qua quidem superiori dextra et inferiori sinistra coerulei coloris scuti aureis siguli gryphui, alis expansis, oribus hiantibus, regio diademate redimitur, ac anterioribus pedibus ad rapiendu protensis, gradientibus similes; vice versa in superiori sinistro, et inferiori dextro croceri coloris scuti ambitibuetelim(?) gula pariter alba columba alis expansis rostris apertis aurea corona redimita cernare visuntur; SCUTO incumbentem galeam militare craticulatam sive apertam regio diademate, ex eoque medium tertium gryphum alios inferioribus confirmam, vero pedum anteriorum sinistro nudum acinace dextero vero coeruleum globum subtentem proferente ornatum; a summitate vero sive cono galeae, laciniis seu lemniscis, hinc flavis et coeuleris, illinc autem candidis et rubris, in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus, quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium literarum nostrarum pictoris manu et artificis propriis suis coloribus depicta esse conspiciuntur* (Štit, naime, uspravni vojnički četverostruko podijeljen povučenim linijama visećim i poprijeko u obliku križa, u čijem zaista gornjem desnom i donjem lijevom modro obojenu štitu je ovjenčan jedan zlatni grifon kraljevskim dijademom, raširenih krila, razjapljenih usta, i stražnjim nogama na grabljenje ispruženim, stupajućima sličnim; obratno u gornjem lijevom i donjem desnom križu zlatno obojenog štita vidljiv je grkljan jednako bijela golubica, raširenih krila, otvorena kljuna, opaža se ovjenčana zlatnom krunom; na štitu stoji vojnička kaciga, rešetkasta i otvorena ukrašena kraljevskom krunom, i koja nosi u sredini trećega grifona dvama stražnjima (nogama) osiguran, i pak u prednjim nogama, u lijevoj naoružan kratkom sabljom, a u desnoj pak plavi globus pridržava; s vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebeskoplavi skutovi ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni i tako ukrašavajući sami štit dolikujuće i lijepo, i na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom i marom slikara prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju).

3.6. Grbovnica Zaharije Saringera (*Zachariae Saringer*) iz 1672.

Grbovnica je izdana 6. travnja 1672. u Beču za Zahariju Saringera i njegova rođaka Jurja Telpina. Viseći na grbovnici sačuvan je u vrlo dobru stanju i carski pečat u crvenom vosku.

Na štitu grba obitelji Sarigner u plavom je polju prikazana ljudska ruka koja drži dvostruki zlatni križ, a naslonjena je na zlatnu krunu koja stoji na zelenom brežuljku s tri vrha. Iznad štita, na zlatnoj kruni, nalazi se ista takva ljudska ruka koja drži dvostruki zlatni križ. Taj grb je dobar primjer pravila da se iznad štita, na kacigi ponavlja simbol koji je prikazan na štitu. Plašt koji obgrljuje štiti je s desne heraldičke strane plave i zlatne boje, a s lijeve crvene i srebrne boje.

Opis grba u grbovnci jest: *SCUTUM nimirum militare erectum caelestis coloris fundum illius triiugi viridi monticolo interoccupante, super cuius eminentiore regium dadema esse locatum, in veriticeque euisdem brachium humanum cataphractum cubitotenus eminere in cuia duplicatam auream crucem gestare cernitur; SCUTO incumbentem galeam militarem craticulatam sine apertam regio diademate, ex eoque aliud itidem brachium humanum cataphractum similiter duplicatam auream crucem gestari, alioquum inferiori per omnia conformem profernete ornatam; a summitate vero sive cono galeae, laciniis seu lemniscis, hinc flavis et coeruleis illinc autem candidis et rubris, in scuti extremitates sese placide diffundentibus, scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus; quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium litterarum nostrarum pictoris edocta manu et artificio propriis suis coloribus clarius depicta, et ob oculos intuentium lucidius posita esse conspiciuntur* (Naime, uspravni vojnički štiti nebeskoplave boje dno kojeg zauzima trovrhi zeleni brežuljak, iznad kojeg je vidljiv smješten odličan kraljevski dijam, i u kojemu se uistinu ističe ljudska ruka odsječena do lakta u kojoj drži dvostruki zlatni križ; na štitu stoji vojnička kaciga rešetkasta i otvorena ukrašena kraljevskom krunom, iznad one je druga na isti način odsječena ljudska ruka slično držeći dvostruki zlatni ključ, drugoj donjoj po svemu oblikovana; s vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebeskoplavi skutovi ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni i tako ukrašavajući sam štiti dolikujuće i lijepo, i na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom i marom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju)

3.7. Grbovnica Nikole Škrgatića (*Nicolao Skergatic*) iz 1672.

Grb i grbovnicu dodijelio je car Leopold I. Nikoli Škrgatiću 10. prosinca 1672. u Beču. Tom ispravom podijeljen je plemićki status i Nikolinoj braći, Grguru i Antunu. Grb je potvrđen na Saboru 12. prosinca 1672.

Na štitu su prikazani u plavom polju, s desne heraldičke strane, medvjed prirodne boje, a s lijeve zlatni lav, koji se bore stojeći na dva brežuljka. Iznad štita, na kacigi, nalazi se zlatni lav prikazan kako slavi pobjedu držeći u desnoj nozi lovorov

vijenac. To je dobar prikaz grba koji je dinamičan, tj. priča priču. Naime, na štitu se vidi borba lava i medvjeda, a na kacigi je prikazan rezultat te borbe, lav koji slavi pobjedu.

Opis grba glasi: *SCUTUM videlicet militare erectum coerulei coloris fundum illius geminis eminentibus petris seu rupibus altis interoccupantibus quarum in cacuminibus hinc ursus, illinc autem leo integri, naturali colore effigiati divaricatis posterioribus pedibus stare sursumque erecti ad invicem dimicare, dictus quidem leo ore hianti linguaque rubicunda exerta ac cauda bifurcata ad tergum elevata, anterioribus pedibus ipsum ursum premere superareque ac triumphare visuntur; SCUTO incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate ex eoque alterum itidem fulvum leonem alias inferiori per omnia conformem inquinatenus tamen eminentem ac anteriorum pedum dextro lauro textum sertum gestantem sinistro vero ad rapiendum proferente ornatam; a summitate vero sive cono galeae laciniis seu leminiscis hinc flavis et coeruleis illinc autem candidis et rubris in scuti extremitate placidi sese diffundentibus, illutque ipsum decenter ac venuste exornantibus; quemadmodum haec omnia et singula in principio sive capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu et artificio propriis ac genuinis suis coloribus clarius depicta et ob intuentium oculos lucidius posita esse conspiciuntur* (Štit, naime, uspravni vojnički nebeskoplave boje na kojemu se vidi polje ispunjeno znamenitim dvostrukim stijenama ili visokim brežuljcima na čijim vrhovima ovdje medvjed, a ondje pak lav, čitavi obojeni prirodnom bojom, stoje raširenih stražnjih nogu i gore uzdignuti jedan prema drugomu i bore se; rečeni pak lav razjapljenih usta i crvenog isplaženog jezika i račvastog repa svinutog prema leđima, prednjim nogama medvjeda pritišće, nadvladava, pobjeđuje i slavi; na štitu je vojnička kaciga rešetkasta i otvorena, ukrašena kraljevskom krunom i koja nosi drugoga žučkastog lava inače u svemu sličnog donjemu, također odličnog i koji nosi u desnoj prednjoj nozi vijenac opleten od lovora, a lijevom pak da ugrabi; s vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebeskoplavi skuti ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni, i tako ukrašavajući sam štit dolikujuće i lijepo, i na koji način sve ovo i pojedino vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave, ukrašeno jasnije rukom i marom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju).

3.8. Grbovnica Save Nikolića (*Savae Nikolich*) iz 1688.

Taj grb i grbovnicu dodijelio je su bjelovarskom vojvodi Savi Nikoliću, car Leopold I. Isprava je sastavljena i napisana 5. svibnja 1688. u Beču. Njome se potvrđuje plemstvo Savi Nikoliću i njegovoj ženi Ingi, te sinu Gabrielu, kao i njegovu bratu Paulu. Uz grbovnicu je sačuvan i viseći pečat.

Na grbu je prikazan zlatni lav u plavom polju koji stoji na zelenom polju i u desnoj ruci drži mač, a u lijevoj tursku glavu. Iznad lava, s desne heraldičke strane nalazi se mjesec, a s lijeve zlatna šesterokraka zvijezda. Budući da je vojvoda Sava Nikolić bio ratnik i istaknuo se u ratovima s Turcima, na njegovu je grbu prikazana

odsječena turska glava, što je bilo tipično za grbove vojnog plemstva. Na kacigi je prikazan isti takav zlatni lav koji drži tursku glavu i mač. Plašt je s jedne strane zlatne i plave boje, a s druge srebrne i crvene boje.

Latinski opis grba glasi: *SCUTUM militare erectum caelestis coloris fundum eius viridi campo interocupante, in quo fulvus leo, divaricatis pedibus, posterioribus insistens, anteriorum vero dextro evaginatam frameam per manubrium, et sinistro caput Turcicum per comam tenens, ore hiante, rubeaque exerta lingua, ac cauda bifurcata sursum versus inflexa inter stellam a dextris et lunam a sinistris superne constitutas, cernitur; SCUTO incumbentem galeam militatrem craticulatam sine ad apertam, regio diademate, fulvum pariter leonem, in dextro anteriorum pedum evaginatam frameam per manubrium, sinistro vero caput Turcicum per comam tenentem, mediotenus eminentem, inferiori per omnia similem, proferentem ornatum; a summitate vero sine cono galea laciniis sine lemniscis, hinc flavis et coeruleis, illinc vero candidis et rubris, in scuti extremitates sese placide diffudentibus, illutque ipsum decenter exornantibus; quemadmodum haec omnia in principio sive capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu et artificio propriis et genuinis suis coloribus clarius expressa, et lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur...* (Naime, vidljiv je uspravni vojnički štiti nebeskoplave boje u dnu kojega se nalazi zeleno polje, u kojemu žučkasti lav, raširenih nogu, na stražnje se oslanjajući, a prednjoj pak desnoj drže uzdignuto koplje za držak, a u lijevom tursku glavu za kosu, razrapljenih usta, i isplažena crvena jezika, i račvasta repa, prema gore je savinuta odozgo između zvijezde s desne i mjeseca s lijeve. Na štiti stoji vojnička kaciga rešetkasta i otvorena ukrašena kraljevskom krunom, u sredini nosi stršećeg jednako žučkastog lava, u desnoj prednjoj nozi drži za držak uzdignuto koplje, a u lijevoj pak tursku glavu za kosu. S vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebesko plavi skutovi ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni, i tako ukrašavajući sam (štiti) dolikujuće i lijepo, i na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave, ukrašeno jasnije rukom i marom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju).

3.9. Grbovnica Matije Križanića (*Mathiae Krisanich*) iz 1695.

U fondu Arhiva HAZU možemo pronaći prijepis grbovnice dodijeljene Matiji Križaniću. Prema onodobnu prijepisu grbovnicu je dodijelio car Leopold I. Matiji Križaniću u Beču 1695. godine, zbog zasluga u ratovima s Turcima.

Grb koji je opisan u ovome tekstu podijeljen je u dva polja: u sredini donjeg polja, iznad zelenog brežuljka s tri vrha, nalazi se turska glava, dok se u gornjem polju nalazi ruka okrenuta u desnu heraldičku stranu, crvene boje, koja drži koplje u zamahu. Iznad kacige nalazi se ista takva ruka, plašt je s desne strane uobičajeno zlatne i plave boje, a s lijeve srebrne i crvene boje.

Bojničić u Zborniku donosi dva grba obitelji Križanić koja nije povezana s Matijom Križanićem³⁹. Obitelj Križanić iz Nebluja, u okrugu Lapac, na srebrnom polju

ima crvenoga raka, dok druga obitelj istoga prezimena, iz Krasnoga, ima na štitu također raka, ali i ribu. Očito je da su te obitelji u srodstvu, ali nisu povezane s Matijom Križanićem. Također je očito da Bojničić nije znao za obitelj Matije Križanića jer je u Zborniku na spominje.

Opis grba Matije Križanića na onodobnom prijepisu glasi: *SCUTUM videlicet militare erectum caelesti et flavi coloris in duas divisum parter, fundum illius viridi late pentii campo interoccupante, super cuius inferiori medietate caput Turcicum erecte stans, in superiori vero, eiusdem scuti parte brachium humanum cubitotenus rubra manica in ductum evaginatum frameam in vola tenens, ac ad dextram scuti partem conversa esse visuntur; SCUTO demum incumbentem galeam militarem craticulatam seu apertam, regio diademate, brachium illidem humanum inferiori per omnia simile proferente ornati; a summitate vero sive cono galea laciniis sine lemniscis, hinc flavis et caeruleis illic vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffudentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus quemadmodum haec omnia in principio sive capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu propriis ac genuinis suis coloribus clarius depicta lucidius ob oculos intuentium posita conspiciuntur* (Vidljiv je uspravni vojnički štit plave i žute boje u dva dijela podijeljen, dno onoga zauzima zeleno široko otvoreno polje, iznad kojeg je u sredini donjeg smještena uspravna turska glava, a u gornjem pak, onog štita odsječnu ljudsku ruku crvena rukava držeći u potezu uzdignuto koplje, a isto tako okrenuta je prema desnom dijelu štita; na štitu je postavljena vojnička kaciga, rešetkasta ili otvorena, ukrašena kraljevskom krunom, dolično ukrašena rukom onom ljudskom po svemu slična donjoj; s vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebeskoplavi skutli ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni, i tako ukrašavajući sam (štit) dolikujuće i lijepo, i na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju).

3.10. Grbovnica Mihovila Malekovića (*Michaeli Malekovich*) iz 1697.

Car Leopold I. dodijelio je grb i grbovnicu u Beču, 26. kolovoza 1697. Mihovilu Malekoviću za hrabro služenje u ratu. Sabor je potvrdio plemićku povelju Mihovilu Malekoviću 10. studenog 1697., te se tada ujedno i pozvao na već ranije potvrđenu grbovnicu izdanu Nikoli i Benediktu Malekoviću 1660. godine. Uz grbovnicu je sačuvan i pečat cara Leopolda. Zanimljivo je da je za tu grbovnicu poznato kako je došla u fond Arhiva HAZU. Naime, na poleđini je isprave crnom tintom rukom je napisano: "Poklonio Ivan Kukuljević Sakcinski, 12/9 1853."

U toj grbovnici može se uočiti pogreška nastala u doba izdavanja povelje. Naime, u tekstu povelje, u opisu grba, stoji da se na zlatnom polju nalazi dvoglavi crni orao dok je u gornjem desnom kutu povelje na slici grba naslikan jednoglavi crni orao.

³⁹ I. pl. Bojničić, *Der Adel ...*, str. 97.

Istu je tu pogrešku ponovio i Bojničić u Zborniku. U tekstu opisa grba Bojničić opisuje dvoglavog crnog orla na zlatnom polju, *Doppeltgeschwänzter gold*,⁴⁰ dok u tabelama s naslikanim grbovima donosi grb s jednoglavim crnim orlom.⁴¹ Daljnji opis grba u tekstu slaže se sa slikom te prikazuje na kacigi smečkastog lava isplaženoga crvenog jezika. Plašt je s heraldičke desne strane zlatne i plave boje, a s lijeve crvene i srebrene boje.

Opis grba glasi: *SCUTUM videlicet militare erectum flavi sive aurei coloris, in cuius medio aquila anceps, expansis in utramque partem alis, in altrum ascendere visitur; SCUTO demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate leonem fulvum cauda bifurcata eminentem, anteriorque pede dextro ense tenentem, lingua rubicunda exerta proferente ornatam; a sumitate vero sive cono galeae, laciniis seu lemniscis, hinc flavis et coeruleis, illic vero candidis et rubris, in scuti extremitates sese placide diffunditibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornatibus, quaemadmodum haec omnia in principio seu capite paesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu et artificio propriis, et genuinis suis coloribus clarius depicta et ob oculos intuentium lucidius posita esse conspiciuntur* (Naime, upravni vojnički štit žute ili zlatne boje na čijoj sredini se vidi dvoglavi orao raširenih krila na obje strane, propet u visinu; na štit je postavljena vojnička kaciga, rešetkasta ili otvorena, ukrašena kraljevskim dijademom na kojemu stoji smčkastožuti lav, račvasta repa i prednjom desnom šapom drži mač, isplažena žarkog jezika; s vrha pak ili čepa kacige spuštaju se skutu ili okrajci, i to s jedne strane žuti i modri, a s druge pak bijeli (srebrni) i crveni i tako šireći se blago po stranama štita, prikladno i lijepo ga ukrašavaju; i na koji način se sve ovo vidi jasnije postavljeno pred oči onih koji gledaju na početku ili na glavi ove naše povelje točno iskazano rukom i vještinom slikara i obojeno jasnije pravim i naravnim bojama).

3.11. Grbovnica Nikole Martinčića (*Nicolao Martincsich*) 1703.

Grbovnica izdana Nikoli Martinčiću jedna je od dviju grbovnica iz fonda *Armales* koje je car Leopold dodijelio pri kraju života. Isprava je sastavljena u Beču i dodijeljena Nikoli Martinčiću i njegovu sinu Matiji. Datirana je 20. prosinca 1703., a Sabor ju je potvrdio tek 8. veljače 1706. godine. Na ispravi se nalazi pečat cara Leopolda u odličnom stanju, jednak onome s grbovnice Mihovila Malekovića. Ta je isprava je također poklon Ivana Kukuljevića Sakcinskog. O tome svjedoči natpis na poledini isprave.

Na grbu Nikole Martinčića, u plavome polju nalazi se zlatni lav, koji drži mač. Taj grb je jako sličan grbu Mihovila Udovića,⁴² no razlika je što na grbu Nikole Martinčića zlatni lav stoji na zelenom podnožju, što je tipično za grbove s naših prostora. Na

⁴⁰ Bojničić, *Der Adel von ...*, str. 108.

⁴¹ Bojničić, *Der Adel von...*, Taff. 77.

⁴² Grbovnica 2

kacigi stoji isti takav zlatni lav. Plašt je s heraldičke desne strane zlatne i plave boje, a s lijeve crvene i srebrne boje. Takav je grb budući da poštuje sva heraldička pravila dobar primjer pravilne izrade grbova.

Opis grba u grbovnici glasi: *SCUTUM militare erectum caelestis coloris fundum illius viridi late patentiori campo interoccupante, super quo integer fulvus leo naturaliter effigiatus divaritatis posterioribus pedibus, caudaque bifurcata ad tergum elevata, ore hiante, lingua rubicunda exerta erecte stare, ac anterioribus pedibus, sinistro quidem ad rapiendum protenso, dextro vero iludam frameam vibrare, ac in dextram scuti oram conversus esse cernitur; SCUTO incumbentem galeam militatrem craticulatam sive apertam, regio diademate, fulvum pariter leonem inquinatenus eminentem coeteroquin inferiori per omnia similem proferentem ornatum; a summitate vero sive cono galea laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illic vero candidis et rubicundis in scuti extremitates sese placide diffudentibus illutque ipsum decenter ac venuste exornantibus; quemadmodum haec omnia in principio sive capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu, ac propriis et genuinis suis coloribus clarius depicta et ob oculos intuentium lucidius posita esse conspiciuntur* (Vidljiv je uspravni vojnički štit plave boje u dnu onoga zauzima zeleno široko otvorenije polje, iznad kojeg je uspravni prirodni čitavi žučkasti lav raširenih stražnjih nogu, račvasta repa uzdignutog s leđa, razjapljenih čeljusti, isplažena crvena jezika, uspravno stojeći, i u prednjim nogama, lijevom zaista grabeći ispruženom, a desnom svojom onim kopljem maše, i okrenut je u desni kraj štita; na štitu je vojnička kaciga, rešetkasta ili otvorena, ukrašena kraljevskim dijademom, i koja nosi stršećeg žučkastog čitavog lava ... po svemu sličnom donjem dolično ukrašenog; s vrha pak ili čepa kacige spuštaju se skuti ili okrajci, i to s jedne strane žuti i modri, a s druge pak bijeli i crveni, i tako šireći se blago po stranama štita prikladno i lijepo ga ukrašavaju; i na koji način sve se ovo vidi jasnije postavljeno pred oči onih koji gledaju na početku ili na glavi ove naše povelje, točno iskazano rukom i vještinom slikara i obojeno jasnije pravim i naravnim bojama).

Uz grbovnicu je sačuvana manja isprava, otprilike formata A4 (28cm x 23cm), u znatno lošijem stanju. Očito se radi o kopiji grbovnice jer je na njoj također naslikan grb, identičan onom s izvorne grbovnice. Grb je i na toj ispravi oslikan, a tekst je, nažalost, teško čitljiv pa ga nije moguće detaljnije proučiti. Na toj ispravi poduzete su mjere konzervacije pa je tako sačuvana.

3.12. Grbovnica Pavla Karola (*Paulo Karol*) iz 1703.

Grb i grbovnica koji su dodijeljeni su Pavlu Karolu, sastavljeni su 30. prosinca 1703. u Beču. Sabor je tu odluku potvrdio tek 6. ožujka 1707., čak dvije godine nakon smrti cara Leopolda I. Postavlja se pitanje zašto je Sabor toliko dugo čekao sa odlukom. Na grbovnici se nalazi odlično očuvan pečat, istovjetan onima na grbovnici Mihovila Malekovića i Nikole Martinčića.

Na štitu se nalazi jelen na plavome polju koji stoji iznad rijeke. Jelen žvače zelenu biljku. Na kacigi se nalazi isti takav jelen u prirodnoj boji. Plašt je već uobičajeno plave i zlatne boje s desne heraldičke strane, a s lijeve crvene i srebrne boje. Tako slikovit prikaz jelena koji jede biljku na obali rijeke vrlo je rijedak na grbovima plemstva nastalim krajem 17. stoljeća.

Opis grba u grbovnici glasi: *SCUTUM nimirum militare erectum caelestis coloris fundum illius velociter decurrente fluvio interoccupante, penes quem integer cervus naturaliter effigiatus stare, ac ore herbam diptamum masticare, in dextramque scuti oram conversus esse cernitur; SCUTO incumbentem galeam militatrem craticulatam seu apertam, regio diadematate, alterum itidem cervum inquinetenus eminentem, pariterque ore diptamum masticantem proferente ornatam; a summitate vero sive cono galea laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illinc autem candidis et rubris in scuti extrimitates sese placide diffundentibus; scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus; quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium literarum nostrarum pictoris edocta manu et artificio propriis et genuinis suis coloribus clarius depicta et ob oculos intuentium lucidius posita esse conspiciuntur* (Naime, razlučuje se uspravni vojnički štit nebeskoplave boje dno onog zauzima brza tekuća rijeka, kod koje stoji čitav uspravan prirodni jelen, u ustima biljku s obje strane žvače, okrenut je u desni kraj štita; na štitu stoji vojnička kaciga, rešetkasta i otvorena ukrašena kraljevskom krunom, i koja nosi drugog istog i jednako uspravnog jelena ustima s obje strane koji žvačuće dolično ukrašena; s vrha kacige šire se s vanjske strane štita porazbacano ovdje žuti i nebeskoplavi skuti ili okrajci, a ondje pak bijeli i crveni i tako ukrašavajući sam štit, dolikujuće i lijepo, a na koji način sve ovo vidi se potanko pokazano na početku ili na glavi ove naše isprave ukrašeno jasnije rukom i marom slikara posebnim i prirodnim bojama i postavljeno jasnije pred oči onih koji gledaju).

4. ZAKLJUČAK

U radu su opisane i analizirane grbovnice koje je izdao car Leopold I. hrvatskom i slavonskom plemstvu u 17. stoljeću. Možemo zaključiti da novonastalo plemstvo u 17. stoljeću, nakon oslobađanja Slavonije od Turaka, čine prvenstveno vojne osobe. Podjeljivanje novog i potvrđivanje starog plemstva car Leopold I. je prakticirao zbog njihovih ratnih zasluga, a i zato što je na taj način gradio novi društveni sloj podložan i odan caru, te tako ojačavao svoju apsolutističku vlast.

Iz analize možemo zaključiti da obrađeni grbovi poštuju većinu heraldičkih pravila, uz neke iznimke. Iznimke su najčešće vezane za ukrase na kacigi koji ne poštuju pravilo o jednakim likovima na štitu i kacigi, pa čak pet obrađenih grbova ne poštuje to pravilo. Najčešći lik na štitu je lav, kao simbol hrabrosti, što je shvatljivo jer su grbovi dodijeljeni pojedincima najviše zbog ratnih zasluga. Na dva grba se pojavljuje odsječena turska glava, inače čest motiv na grbovima plemstva iz Vojne krajine. Plašt je na svim grbovima identičan što je jasan znak da su isprave pisane u istoj carskoj pisarnici.

Na analiziranim obiteljskim grbovima veći je broj raznolikih likova, a prevladavaju životinjski; Vrlo je česta i odsječena turska glava, jer je većina grbova dodijeljena obiteljima ili pojedincima zbog ratnih zasluga. Najčešći životinjski lik na obrađenim grbovima jest zlatni lav. Lav je uvijek propet na stražnjim nogama, a u prednjoj desnoj nozi drži sablju. Jedino na grbu Save Nikolića drži sablju u desnoj prednjoj nozi, a u lijevoj tursku glavu. Na grbu Nikole Škratića lav stoji iznad kacige i drži lovorov vijenac. Zlatnog lava nalazimo na šest grbova. Crni orao se nalazi na dva grba, i to čitav na zlatnom polju u grbu Mihaela Malekovića, i raspolovljeni na grbu Vincenta Vukasovića. Od ostalih životinjskih likova nalazimo na dva grba golubice, i to u učetvorenom grbu u grbovnici Vincenta Vukasovića te na kacigi na grbu Mihaela Stuparića. Također, od životinjskih likova nalazimo jelena na grbu Pavla Karolija i lik medvjeda na grbu Nikole Škratića.

Mitološki likovi koje nalazimo na analiziranim grbovima jesu zlatni grifon i srebrni jednorog. Lik grifona je na dva grba, i to na kacigama grbova Mihovila Udovića i Grgura Krznarića, dok srebrni jednorog stoji na kacigi grba Vincenta Vukasovića.

Na tim grbovima nalazimo samo jedan ljudski lik, i to na grbu Mihovila Stuparića. Na njemu je naslikana žena, *fortuna velata*, koja nosi zastavu i stoji na globusu. Na grbovima nalazimo i dijelove ljudskoga tijela. Vrlo je čest simbol savijene ruke, poznat kao "bosanski grb", koja drži ili uspravnu sablju, ili križ, ili koplje. Taj simbol je vrlo star i potječe iz vremena prije turskih ratova i nalazi se na tri grba. Odsječenu tursku glavu imaju grbovi Save Nikolića i Mihovila Križanića.

Likovi na grbovima redovito stoje na nekom postolju što je uobičajeno za obiteljske grbove s naših prostora, dok takvo prikazivanje nije uobičajeno u zapadnim zemljama. Na grbovima iz Zapadne Europe likovi slobodno lebde na sredini grba. Bogatstvo i raznolikost simbola i likova na obiteljskim grbovima iz druge polovine 17. stoljeća ne začuđuje jer su veze i utjecaji sa Zapada bili sve intenzivniji pa se to odrazilo i u grbovima na hrvatskim prostorima.

U daljnjem opisu grba opisuju se lik na kacigi koji bi po heraldičkim pravilima trebao biti jednak liku na štitu. To se pravilo često ne poštuje tako da se na čak pet od dvanaest grbova na kacigi ne nalazi lik sa štita. Plašt koji obgrljuje štiti na svim obrađenim grbovima je zlatne i plave boje s desne heraldičke strane, a s lijeve strane srebrne i crvene.

Analizirajući i prevodeći tekst opisa grbova, zaključujemo da je postojala propisana struktura teksta i da su se vrlo često rabile formule. Formulama nazivamo latinske rečenice koje opisuju položaj dijelova grba i u svim tekstovima su identične. Točno prevođenje tih formula je važno za daljnji rad na objavljivanju izvora, a važnost objavljivanja izvora je presudna za daljnja istraživanja hrvatskog plemstva.

Analiziranih dvanaest grbovnica nalazi se u Arhivu HAZU, znatno pak veći fond čuva se u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Ovakav rad može se nastaviti u tome arhivu u znatno većem opsegu što zahtijeva isto tako puno vremena. Također, za svako daljnje istraživanje preduvjet je dobro poznavanje latinskog jezika. Mogućnosti su vrlo velike, jer je i arhivsko gradivo vrlo bogato.

SL. 1. GRB MIHOVILA STUPARIĆA (*Michaeli Ztuparich*) iz 1659. g.

SL. 2. GRB MIHOVILA UDOVIĆA (*Michaeli Wdowich*) iz 1660. g.

SL. 3. GRB URLIKA HADLIĆA (*Urlico Haedlicht*) iz 1662. g.

SL. 4. GRB ZAHARIJE SARINGERA (*Zachariae Saringer*) iz 1672. g.

SL. 5. GRB NIKOLE ŠKRGATIĆA (*Nicolao Skergatic*) iz 1672. g.

SL. 6. GRB SAVE NIKOLIĆA (*Savae Nikolich*) iz 1688. g.

SL. 7. GRB MIHOVILA MALEKOVIĆA (*Michaeli Malekovich*) iz 1697.

SL. 8. GRB NIKOLE MARTINČIĆA (*Nicolao Martincsich*) iz 1703.

SL. 9. GRB PAVLA KAROLA (*Paulo Karol*) iz 1703.

Hrvoje Kekez

Grants of Arms (*Armales*) of Emperor Leopold I

Summary

The main topic of this article is diplomatic analysis of typical grants of arms from the seventeenth century. In this article transcriptions and translations of the twelve coats of arms that were given to Croatian and Slavonian nobility by Emperor Leopold I are given. Analysing symbols, colours and objects on these twelve coats of arms, the author concluded that the coats of arms of Croatian and Slavonian nobility followed general rules of seventeenth-century heraldry.

During the rule of Emperor Leopold I the Habsburg Monarchy was pushed both from the east, by the Ottomans, and from the west, by the ascendant French monarchy. Because of these threats Emperor Leopold I was forced to solve the situation in his state. One of the most important enemies from within his state was the high nobility with their rights and traditions, especially in Hungary, Croatia and Slavonia. There were conspiracies organised by members of aristocratic families. These conspiracies, one of the biggest being in 1671, were discovered and the conspirators were killed. Their land was given to the new nobility, loyal to the emperor. This was the way of building absolute monarchy.

The rest of the article is dedicated to the diplomatic analysis of the aforementioned twelve grants of arms. They were analysed according to the formulas used in them, and the translation of these formulas is given. The original pictures of the coats of arms in question are also provided in tables.

Key words: heraldry, coat of arms, Emperor Leopold I, Croatian and Slavonian nobility, diplomatic analysis